

M

Магдебурзький привілей місту Острогу 1585 року

Як місто, центр волості, Острог відомий із княжих часів, перша згадка про нього датується 1100 роком. У XIV ст. він отримав статус родового поселення князів *Острозьких*, що сприяло його розвиткові як значного міського осередка Волині. Відомо про існування в Острозі прав на проведення ярмарків, торгів та деяких інших міських прерогатив. У документах згадуються острозькі війти Парфен Сахнович (1565), Павло Малишевич Новоселицький (1575-1593). Перший міський привілей міг бути наданий К. І. Острозьким (†1533), чи його сином Іллею (†1539), або ж його вдовою Beatoю Костелецькою, чи її другим чоловіком Ольбрахтом Лаським, власником Острога в 1565-1574 роках.

Загальноміська печатка Острога
на документі 1633 року

Із часом наданих міських привілейв виявилося недостатньо для подальшого розвитку міста, особливо після включення волинських земель до складу Речі Посполитої після

Люблінської унії 1569 р., адже на польських землях повнотою міських прав володіли тільки міста на магдебурзькому праві. Тому логічним підсумком розвитку Острога як міста стало надання, за поданням *B.-K. Острозького*, йому магдебурзького права польським королем Стефаном Баторієм 7 червня 1585 року.

Грамота 1585 р. мала значення локаційного привілею для міста Острога, за яким населений пункт набував правового статусу міста за магдебурзьким правом. Його міщани користувалися автономними судово-адміністративними перевагами, що випливали з цього права. Йшлося про створення у місті самоврядних органів у вигляді ради та лави, на чолі яких ставали "магдебурзькі" урядники: війт, бурмистри, райці, лавники. Ці органи мали здійснювати безпосереднє керівництво містом, забезпечувати порядок та спокій у ньому, дбати про сплату податків до князівської та королівської скарбниць тощо. Судові прерогативи мав уряд війта, що очолював лаву, тобто міський суд за магдебурзьким правом. Міський суд теоретично виносив вирок у всіх справах, які могли виникнути у мешканців Острога на теренах міста, разом з кримінальними, що вимагали засудження на смерть. Також певними судовими функціями володіла рада міста, яку становили бурмистри та райці.

Власником міста залишився князь, урядником якого був острозький староста (згадуваний у документах від 1560-х рр. і принайманні впродовж XVII століття).

Привілей 1585 р. також означав і просторову локацію міста, хоча зрозуміло, що Острог був розбудований та існував як міський осередок до цього часу. У документі 1585 р.

йшлося про дозвіл на побудову ратуші, котра мала стояти на головній ринковій площі. Саме ця площа у формі квадратної чи прямокутної забудови вважалася головним місто-будівельним атрибутом міста з магдебурзьким правом, а побудована на ній ратуша – символом міського самоврядного статусу. окрім ратуші, за королівським привілеєм дозволялося побудувати в Острозі торгові крамниці, ятки, вагарню, постригальню, міську лазню та ін. Місто з магдебурзьким правом також мало дбати про стан та укріплення міських фортифікацій, про що не згадувалося у документі 1585 року.

Оригінал міської печатки Острога 1700 року

Острог отримав магдебурзьке право в обмеженому обсязі як приватновласницьке місто, хоча в документі 1585 р. йшлося про взірці головних королівських міст держави Krakova та Львова, що володіли магдебурзькими прерогативами в необмеженому вигляді. Також згадувалося як взірець для Острога приватновласницьке місто Тарнов у Krakівському воєводстві (батьківщина дружини князя Софії Тарновської). Обмеження магдебурзького права приватновласницького міс-

та порівняно з королівським містом полягало у залежності вибору та затвердження міських органів влади від власника міста, апеляції до нього щодо вироків міського суду. Міста з обмеженим магдебурзьким правом не розпоряджалися земельними ділянками у місті та на передмістях, а їх міщани не могли вільно покинути міста без дозволу власника чи його старости. У таких містах війт часто безпосередньо призначався власником міста і залежав від нього. Власник міста особисто чи через своїх урядників міг втручатися у міські справи, порушувати самоврядні права міста, накладати невластиви податки тощо.

Незважаючи на обмежений характер магдебурзького права, наданого Острогу в 1585 р., воно мало позитивний вплив на розвиток правової самосвідомості острожан, сприяло швидшому розвитку міської господарки. Магдебурзьке право, особливо на початках запровадження наприкінці XVI – початку XVII ст., сприяло розбудові інтенсивних торгових зв'язків острозьких міщан із містами Речі Посполитої та інших країн, де існували такі ж чи подібні інститути міського самоврядування. За прийнятими в Західній Європі взірцями було впорядковано устрій цехових ремісничих організацій, що дозволяло залучати європейський досвід через мандрівки підмайстрів до інших міст Речі Посполитої та країн регіону Центрально-Східної Європи.

До наукового обігу документ уведений відомим істориком та джерелознавцем М. П. Ковальським у 1982 році. До часу виявлення та публікації ним магдебурзького привілею Острога 1585 р. дослідники висловлювали різні припущення, плутали це надання з магдебурзьким привілеєм 1528 р. іншому воєлинському поселенню Острожцю.

Джерела: Архів Малопольської провінції ордену єзуїтів (Краків). – N1366. – Арк. 289-289 зв. (польськомовна копія); Ковальский Н. П. Источники по социальнно-экономической истории Украины XVI – первой половины XVII века:

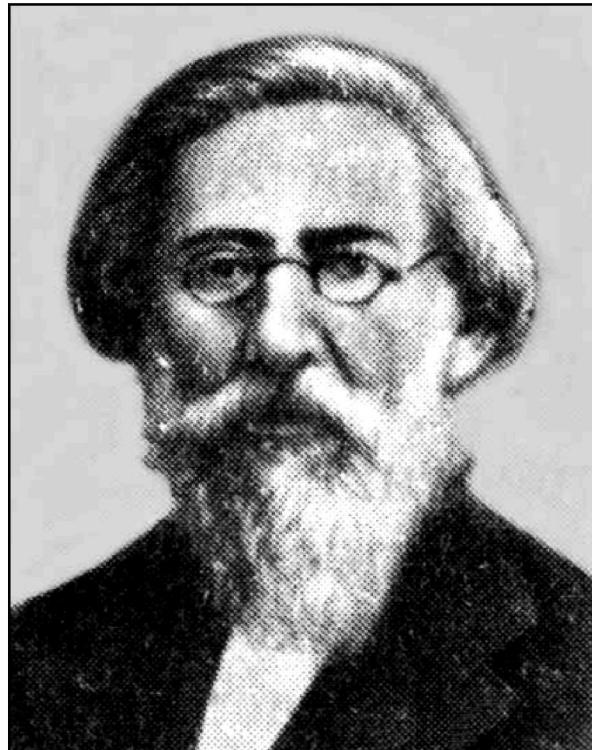
Структура источниковой базы. – Днепропетровск, 1982. – Приложение. – С. 69-71; Опись актовой книги... Київського центрального архіва N2035. Луцька гродська 1565. – Київ, 1885. – С. 12; Острозька давніна: Дослідження і матеріали / Відп. редактор І. З. Мицько. – Вип. 1. – Львів, 1995. – С. 112-113; РДАДА. – Ф. 389. “Литовська метрика”. – Од. зб. 198 (№ 8 Метрики Волинської (Руської). – Арк. 26 зв. – 37 зв. (україномовна копія привілею).

Література: Заяць А. Є. Острог у XVI – першій половині XVII ст. (економічний розвиток) // Острозька академія XVI-XVII ст. Енциклопедичне видання. – Острог, 2008. – С. 253; Його ж. Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII ст. – Львів, 2003. – С. 117-118, 149-150; Ковальський М. П. Етюди з історії Острога. Нариси. – Острог, 2000. – С. 25-28; Його ж. Привілеї (“листи”) на магдебурзьке право містам України в книгах Руської (Волинської) метрики XVI-XVII ст. // Актуальні проблеми розвитку міст та міського самоуправління (Історія і сучасність): Тези міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 7-9 квіт. 1993 р.). – Рівне, 1993. – С. 90; Його ж. Источники по социально-экономической истории Украины (XVI – первая половина XVII в.): Акты о городах. – Днепропетровск, 1983. – С. 9; Його ж. Острог как политико-административный, экономический и культурный центр XVI в. // Федоровские чтения. 1981. – Москва, 1985. – С. 52-53.

Мирон Капраль

Максимович Михайло (* 3(15).09.1804, хутір Тимківщина – † 10(22).11.1873, хутір Михайлова Гора)

Український історик, фольклорист, природознавець, освітній діяч. Народився в українській старшинській сім'ї. Початкову освіту здобув у м. Золотоноші, потім навчався в Новгород-Сіверській гімназії. Закінчив Московський університет. З липня 1834 р. М. став першим ректором Київського університету св. Володимира. Погіршення стану здоров'я змусило покинути цю посаду. До 1846 р. М. періодично повертався до викладання в ун-ті, а потім остаточно оселився на

Михайло Максимович

своєму хуторі Михайлова Гора біля с. Прохорівки (тепер Канівський р-н Черкаської обл.) і займався науковими дослідженнями. У 1857 р. М. переїхав до Москви, де йому було запропоновано редагувати слов'яно-нофільський журнал “Русская беседа”. М. помістив декілька статей в українському журналі “Основа”. Крім історичних досліджень, М. цікавився археологією, фольклором, мовознавством, видав низку документів з історії України. Заснував і видавав альманахи “Денница” (1830, 1831, 1834), “Киевлянин” (1840, 1841, 1850), “Украинець” (1859, 1864).

М. цікавився історією Волині, Острога. У 1841 р. в “Киевлянине” видав “Два письма князя Острожского”. У 1847 р. в “Чтениях” ОИДР надрукував статтю Я. Перлітейна “Описание города Острога”. У 1866 р. М. написав і видав цикл листів “Письма о кн. Острожских к графине А. Д. Блудовой”, лейтмотивом яких була думка про роль князів Острозьких в історії України і значення